

PESIMISMUL POLITIC ROMÂNESC CONTEMPORAN

Constantin-Vlad Buștea
Facultatea de Științe ale Guvernării și Comunicării
Științe Politice,
promoția 2022-2025,
constantin.bustea04@e-uvvt.ro

ABSTRACT:

Eseul tratează revirimentul populismului în România contemporană pornind de la un cumul de factori istorici, educaționali și spirituali. Dispariția cenzurii specifică perioadei socialiste a permis exprimarea mult mai vocală a nemulțumirilor populației, care nu pot fi reduse însă în mod facil la „nostalgia comunistă”, nici la insuficiența educației civice, nici la erodarea rolului spiritual al Bisericii Ortodoxe Române în societate. Populismul social de factură pesimistă, se argumentează pe tot parcursul eseului, și cu precădere în secțiunea de concluzii, nu poate fi combătut prin condescendență, lipsă de empatie sau pur și simplu prin ignorare. Este nevoie de atenție, implicare, și, mai ales, de renunțarea la vechi prejudecăți și mitologii istorice care nu fac decât să alimenteze un dialog al surzilor.

Cuvinte cheie: populism, pesimism, etatism, civism, implicare

INTRODUCERE

Cu siguranță, fiecare dintre noi ne-am lovit măcar o dată de opinii pesimiste legate de anumite persoane publice din spațiul politic și de acțiuni și politici controversate, interpretate eronat sau pur și simplu luate în derâdere din cauza lipsei de încredere acumulată în timp și alimentată de factori precum corupția și incompetența instituțiilor statului în diverse contexte, care au afectat și mai mult încrederea cetățeanului de rând în instituțiile societății din care acesta face parte. Fie că este o reuniune de familie, o întâlnire cu foști colegi de liceu sau de facultate, sau orice alt fel de eveniment social care presupune schimbul de opinii cu rude sau cunoștințe cu care nu interacționăm frecvent, aproape de fiecare dată, o persoană fie face o afirmație atât de controversată în baza propriei percepții față de mediul politic încât provoacă un moment de liniște stânjenitoare, fie declanșează o reacție vulcanică din partea celorlalți participanți care continuă să escaladeze, având un deznodământ imprevizibil care ar putea periclita următoarea astfel de întâlnire.

De regulă, aceste neînțelegeri pleacă de la nemulțumirea pe care o menționam anterior. În

ultima vreme pare să prindă tot mai mult formă, fiind întrupată de anumiți indivizi și formațiuni politice cu discursul construit pe teme cu impact sensibil și care întruchipează această imagine a „Salvatorului” ce luptă cu „sistemul”. În această lucrare nu voi vorbi în mod special despre populismul și naționalismul exacerbate, ci despre ce a dus la succesul ascensiunii bruște a acestuia și cum a ajuns să câștige cu atât de multă ușurință teren în spațiul politic.

Astfel, cercetarea mea pleacă de la întrebarea: „De ce suntem așa pesimiști față de politică în România?”. Desigur, o societate dezamăgită nu este nici pe departe un element tipic românesc, majoritatea națiunilor având etape – în trecut sau resimțite încă în prezent – de nemulțumire față de deciziile luate de guvernele ce îi reprezintă, însă modul prin care s-a ajuns în situația respectivă diferă de la caz la caz și poate fi puternic influențat de o mulțime de elemente precum contextul istoric, geopolitic, social, economic și multe altele. Majoritatea persoanelor trecute de vârsta de 50 de ani pe care le-am intervievat pentru a ajunge la un punct de plecare în cercetarea mea exprimau un grad de apreciere sau chiar comemorare a perioadei comuniste din România,

în defavoarea perioadei contemporane care, din perspectiva lor, este foarte permisivă și predispusă corupției în multe ei forme. Desigur, fenomenul acesta de nostalgie care estompează aspectele negative numeroase ale regimului totalitar în favoarea aspectelor care le confereau un sentiment de confort și securitate din partea statului a fost deja abordat de mulți cercetători, sociologi și istorici. În această lucrare mă voi concentra pe procesul prin care, această nostalgie și alte elemente similare au dus la neîncrederea politică de astăzi.

O ipoteză personală referitoare la exprimarea tot mai vocală a cetățenilor față de neajunsurile și nemulțumirile pe care aceștia și le exprimă față de stat ar fi o repercusiune a dispariției cenzurii exercitate de stat și apariția și exercitarea dreptului la libera exprimare fără teama de a suporta consecințe în urma criticării statului. Asta ar justifica comportamentul colectiv ca fiind o descărcare a sentimentelor reprimite în timp. În altă ordine de idei, tocmai dispariția cenzurii și a autorității statului asupra opiniilor publice ar fi pentru mulți un motiv de nemulțumire, libertatea de exprimare fiind percepută de anumiți indivizi drept o „slăbiciune” din partea statului.

La fel cum nu ne putem mulțumi doar justificând acest fenomen prin a spune că este o consecință directă a nostalgiei comuniste fără să explorăm mai îndeaproape, la fel nu putem argumenta că este cauzată de lipsa educației fără să definim ce anume înseamnă educația în acest context. Ne putem referi la insuficiența educației sau la o educație deficitară prin a pune în problemă efectul pe care l-a avut și posibil încă îl mai are glorificarea istoriei, având drept consecință formarea unor așteptări față de stat care duc în marea majoritate a cazurilor la populara expresie „era mai bine atunci”, ignorând orice progres făcut de „atunci” până în prezent. Acest trecut poate fi unul mai apropiat sau mai îndepărtat, de la secolele XIX-XX, în unele cazuri până la perioada de antichitate a spațiului *carpato danubiano pontic*. Ca exemplificare a acestei ipoteze avem evenimente recente din spațiul public și politic în care sunt comemorate diverse personalități și simboluri istorice, care de care mai controversate, idolatrizate orbește.

Desigur, o altă sursă de nemulțumire vine și din direcția spirituală, respectiv a instituției bisericii. Nu mă refer doar la instituția Bisericii Ortodoxe Române, cât și la celelalte secte și grupări religioase care influențează puternic opinia colectivă prin discursuri cu tematică apocaliptică a „zilelor de pe urmă”, a riscului de pierdere a identității creștine prin secularizarea statului și a

orientării acestuia spre valorile occidentale, percepute ca o amenințare, acestea fiind greu accesibile până în prezent din cauza izolării ideologice a Europei de Est față de cea de Vest.

Coliziunea bruscă dintre cultura represivă a unui stat proaspăt ieșit de sub cortina comunistă și culturile diversificate, permissive și incluzive ale statelor din Vest care au avut oportunitatea de a-și dezvolta un stat democratic în timp este încă vizibilă. Deși România poate fi percepută astăzi ca o tânără democrație funcțională care face progrese spre un viitor optimist, aceasta încă înregistrează un procent foarte mare de populație orbită de nemulțumire și sentimente negative externalizate după ce au fost mult timp internalizate, fapt dovedit în cadrul alegerilor prezidențiale din 24 noiembrie 2024, în care un număr considerabil de voturi au mers către candidații cu discurs populist carismatic care țintea fix dezamăgirea votanților față de guvern de la revoluție până în prezent, oamenii fiind dispuși să treacă cu vederea orice acuzație, cât ar fi de sprijinită de dovezi și argumente raționale, în favoarea celor ce le dădeau voce nemulțumirilor lor. Acest fenomen a cauzat o tendință în comportamentul politicianilor care urmau să exploateze curentul populist.

Antropologul român Vintilă Mihăilescu abordează în lucrările sale *Etnografi urbane. Cotidianul văzut de aproape și Antropologie. Cinci introduceri* tranziția prin care trece cultura românească de sfârșit de secol XX, dificultățile pe care aceasta le întâmpină și prezintă elemente și concepte precum apariția antropologiei în spațiul românesc și dezvoltarea și parcursul pe care îl face prin extinderea spațiului de studiu al acesteia. În această lucrare voi include câteva citate pe care le-am găsit relevante cercetării mele din cărțile amintite anterior pentru a valida observațiile proprii dobândite în urma experienței cotidiene personale.

FACTORUL ISTORIC

O parte importantă a pesimismului politic românesc își are rădăcinile în modul în care este perceput trecutul. Într-o societate post-totalitară precum România, unde tranziția către democrație a fost adesea asociată cu haosul, corupția și nesiguranța, trecutul, oricât de restrictiv sau violent ar fi fost, este bine înfășurat în melancolie și nostalgie, care maschează aspectele negative. Pentru mulți, comunismul nu mai este văzut ca o perioadă a represiunii și a fricii, ci ca una a „ordinii”, „disciplinei” și „siguranței”. Această nostalgie politică nu este doar o expresie a memoriei selective, ea devine un filtru prin care se judecă

prezentul și se alimentează neîncrederea în actualul sistem politic, iar „Oamenii au tendința de a transforma trecutul într-un mit salvator, mai ales atunci când prezentul e instabil.”³¹²

Această mitologizare funcționează ca un mecanism psihologic de apărare, dar și ca unul cultural și politic. Ea este întreținută atât de lipsa unei educații istorice critice, cât și de discursuri publice care evită confruntarea sinceră cu trecutul. După cum observă Mihăilescu, în contextul românesc, memoria socială este instabilă și profund marcată de tranziții bruște, ceea ce favorizează construirea unor „povești salvatoare”. Acesta relatează că „Ne-am trezit brusc postcomuniști, fără să fi fost, de fapt, vreodată pe deplin comuniști.”³¹³

În mod paradoxal, tocmai represiunea, cenzura și controlul ideologic al statului comunist sunt astăzi trecute sub tăcere, iar în locul lor se conturează imaginea unui stat care „avea grijă de oameni”. Cei care au prins perioada comunistă tind să evoce nu lipsurile, dar mai degrabă predictibilitatea sistemului: locul de muncă era garantat, serviciile medicale erau gratuite, iar statul părea „prezent” în viața cetățeanului.

Această percepție afectivă a trecutului are efecte directe asupra prezentului. Dacă era mai bine atunci, înseamnă că ceea ce se întâmplă astăzi, prin contrast, este un eșec, iar vinovatul nu poate fi decât clasa politică de după revoluție. Acest tip de gândire favorizează apariția unor lideri carismatici care promit „restaurarea ordinii” și „recuperarea demnității naționale”, alimentând astfel neîncrederea în sistem și vulnerabilitate în fața populismului. După cum notează Mihăilescu, în lipsa unor repere stabile, românii au tendința de a proiecta în trecut idealurile lor, ca formă de refugiu simbolic: „Într-o societate care și-a pierdut busola, trecutul devine un Nord imaginat.”³¹⁴

FACTORUL EDUCAȚIONAL

Un alt pilon esențial care alimentează pesimismul politic în România este educația, nu în sensul strict al nivelului de școlarizare, cât mai ales în ceea ce privește cultura politică și capacitatea de a înțelege funcționarea democrației. După 1989, sistemul de educație a trecut prin multiple reforme, dar niciuna nu a reușit să formeze generații cu o înțelegere solidă a valorilor democratice. Educația civică a fost mereu mar-

ginalizată, tratată ca o materie de umplutură, iar discursul public a rămas polarizat între mituri istorice și cinism social.

Așa cum observa Vintilă Mihăilescu, tranziția culturală postcomunistă nu a însemnat o reformă profundă a mentalităților, ci mai degrabă o confuzie prelungită între ceea ce este „modern” și ceea ce este „românesc”, între ce înseamnă libertate și ce înseamnă haos. În această ambiguitate, educația a eșuat în a crea un set de repere stabile. „Am sărit din manualul de socialism științific direct în televiziune. Nu am avut niciodată un manual de tranziție.”³¹⁵ Această absență a unei predări concrete a politicii în școli a făcut ca mulți români să nu înțeleagă cum funcționează un regim democratic. Noțiuni precum *separarea puterilor*, *statul de drept* sau *controlul instituțional* sunt adesea străine și tratate cu dezinteres. În lipsa unei educații politice consistente, oamenii se raportează la stat ca la o entitate vagă, coruptă prin definiție și permanent ostilă interesului cetățeanului. Mihăilescu arată că în societățile post-totalitare există o ruptură între discursul oficial despre democrație și experiența reală a cetățeanului, iar acest decalaj creează frustrare și scepticism. Instituțiile nu sunt înțelese ca instrumente ale reprezentării publice, ci ca forme goale, dominate de interese obscure: „Democrația este, în România, un decor fără actori și un text fără cititori.”³¹⁶ Această frază sintetizează perfect sentimentul de neapartenență pe care mulți cetățeni îl simt față de spațiul politic. Școala nu oferă instrumente de lectură critică a realității politice, iar media adâncește confuzia prin maniera ei tipică de a prezenta societatea după bunul plac, nu atât în scop informativ, cât cu scopul de a capta atenția telespectatorului. Din această combinație rezultă o societate care nu mai are încredere nici în lideri, nici în instituții, dar nici în capacitatea proprie de a influența procesul democratic.

Mai mult decât atât, educația contribuie la menținerea unui raport idealizat cu trecutul. Manualele de istorie prezintă adesea o viziune eroică, centrată pe mituri fondatoare și figuri eroice, fără o analiză critică a contextului politic. Astfel, se perpetuează ideea că România a avut mereu un țel măreț în istorie, iar problemele actuale sunt rezultatul trădărilor externe sau a eșecului liderilor actuali nici de cum ale unui sistem care necesită înțelegere și participare activă.

În lipsa unor repere funcționale, cetățenii tind să proiecteze în mod idealizat propriile frustrări în discursuri salvatoare. Aici intervine populismul ca formă de exprimare politică

³¹² Vintilă Mihăilescu, *Etnografii urbane. Cotidianul văzut de aproape*. Iași: Polirom, 2009, p. 35.

³¹³ *Idem*, *Antropologie. Cinci introduceri*, Iași: Polirom, 2004, p. 146.

³¹⁴ *Idem*, *Etnografii urbane*, p. 112.

³¹⁵ *Idem*, *Antropologie. Cinci introduceri*, p. 164.

³¹⁶ *Idem*, *Etnografii urbane*, p. 89.

accesibilă, directă și emoțională. Populismul reușește să mobilizeze tocmai acea categorie de cetățeni care, deși nu mai au încredere în nimeni, se agață de ideea că „măcar ăsta zice ce gândim toți”. Așa cum menționa și Vintilă în cartea sa: „Poporul nu mai așteaptă promisiuni, ci semne. Nu mai vrea argumente, ci simboluri.”³¹⁷ ilustrând perfect dezinteresul la care a recurs societatea și lipsa de răbdare.

Pesimismul nu este, în acest caz, doar o formă de indiferență, ci și rezultatul unei rupturi structurale între cetățean și stat, între promisiunile educației democratice și realitatea incompetenței sistemice. Lipsa încrederii nu vine din neștiință, ci din învățarea repetată a dezamăgirii.

FACTORUL SPIRITUAL

O altă sursă relevantă a pesimismului politic românesc este raportarea tensionată la valorile moderne, occidentale, percepute de o parte semnificativă a populației ca o amenințare la adresa identității naționale și spirituale. În acest context, discursul religios joacă un rol esențial în modelarea opiniei publice, acționând ca reper moral, dar și ca instrument politic implicit.

În România, Biserica Ortodoxă Română ocupă o poziție centrală în această ecuație. Nu este singura voce religioasă influentă, dar este cu siguranță cea mai prezentă în spațiul public și cea mai asociată cu ideea de tradiție și valorile autentice ale poporului român. În ciuda separării formale dintre stat și biserică, numeroase episoade recente de la dezbateri privind educația sexuală în școli până la referendumuri privind familia au arătat că discursul religios poate influența direct deciziile politice și agendele electorale.

Mai mult decât o sursă de spiritualitate, religia devine în aceste cazuri un cod de interpretare a realității. Discursul „zilelor de pe urmă”, al decăderii morale și al „occidentului păcătos” se intersectează adesea cu frustrarea socială, accentuând impresia că România este în derivă nu doar politic, ci și moral. În multe cazuri, încrederea în Biserică este mai mare decât în Parlament, Guvern sau Justiție. Astfel, biserica devine nu doar un actor spiritual, ci și unul implicit politic, prin simpla sa autoritate morală. În același timp, această autoritate este adesea instrumentalizată pentru a bloca sau delegitima schimbările soci-

ale. Campanii împotriva educației sexuale, anti-avort, împotriva drepturilor minorităților sau a secularizării sistemului public se bazează pe un discurs religios alarmist, în care democrația liberală este văzută ca o formă de corupție morală. Din această perspectivă, statul nu mai are valori, iar oamenii se simt abandonați într-un spațiu greu de înțeles.

Acest fenomen nu este specific doar BOR-ului. Diverse secte și grupări religioase contribuie și ele la crearea unei imagini apocaliptice a societății, în care mântuirea nu mai vine prin a-ți iubi aproapele, ci prin respingerea lumii moderne. În acest climat, orice inițiativă progresistă este suspectă, orice apel la raționalitate este considerat periculos, iar orice politică publică modernizatoare este refuzată în numele valorilor.

CONCLUZIE

Prin urmare, cea mai adecvată modalitate de a combate acest pesimism politic este de a înțelege defapt mai bine ce se întâmplă în societate, de a observa și a filtra evenimentele din spațiul public cu atenție înainte de a trage concluzii pripite și de a lăsa prejudecățile la o parte pentru a putea avea o perspectivă clară. Desigur, un mare obstacol al acestui lucru este orgoliul care îi face pe mulți să fie convinși că ei știu deja tot ce trebuie să știe, fiind puternic influențați de teorii conspiraționale. Așadar, prin a nu mai arăta pe cineva cu degetul și prin implicarea activă în mediul public și politic, avem o șansă de a diminua acest pesimism și să privim viitorul cu mai mult optimism.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIE PRINCIPALĂ:

1. Mihăilescu, Vintilă. 2004. *Antropologie. Cinci introduceri*. Iași: Polirom.
2. Mihăilescu, Vintilă. 2009. *Etnografii urbane. Cotidianul văzut de aproape*. Iași: Polirom.

BIBLIOGRAFIE EXPLORATIVĂ:

1. Sondaj de opinie INSCOP Research: *Percepția populației cu privire la regimul comunist. Reperele nostalgiei*. 2025.
2. Recorder, *30 de ani de democrație*. 2019.

³¹⁷ Idem. *Antropologie. Cinci introduceri*, p. 171.